

LIETUVOS MEDIENOS ŪKIS

ANTANAS MORKEVIČIUS

Mediena yra miško produktas, plačiai naudojama pramonės žaliava, kuras, konstrukcinė statybų medžiaga. Visas jos gavybos (miško kirtimo), perdirbimo, apyvartos ir panaudojimo procesas (technika, technologija, ekonomika, marketingas ir menedžmentas) Vakarų Europos šalyse jau seniai vadinamas medienos ūkiu. Mūsųose šis terminas anksčiau nevartotas, jis analogiškas kitų svarbiausių produktų gamybos, apytakos bei vartojimo procesams apibūdinti, pvz., dujų ūkis, pieno ūkis, mėsos ūkis ir pan. Medienos ūkio sąvoka gali būti nevienoda priklausomai nuo veiklos objekto (įmonė, žinyba, kraštas, rajonas, šalis ir pan.).

Šio straipsnio tikslas yra visapusiškai apibūdinti Lietuvos Respublikos medienos ūkį, ypač jo dydį ir dinamiką per pastaruosius 20–30 metų, iki nepriklausomybės atkūrimo 1990 m., kad jį būtų galima vertinti lyginant su kitų šalių analogišku ūkiu. Atskiri Lietuvos medienos ūkio fragmentai jau aprašyti ir analizuoti miškininkų ir ekonomistų darbuose. Šio straipsnio autorius 1957–1993 m. taip pat paskelbė daugiau kaip 150 įvairaus dydžio publikacijų apie medienos gavybą, perdirbimą ir panaudojimą, apie skirtingų laikotarpių medienos pramonės, atskirų įmonių, šakų ir pošakių veiklą. Praėjusio laikotarpio, ypač sovietmečio, ekonominės publikacijos apie gamtos turtus, jų panaudojimą, apie perdirbamąją pramonę, jos veiklą ir plėtotę, apie atskirų produktų panaudojimą neretai yra paženklintos to laikotarpio konjunktūrinėmis nuostatomis, todėl dabar beprasmiška ginčytis ar diskutuoti dėl tada buvusių vertinimų, dėl atskirų autorių paskelbtų skaičių ar minčių. Šis straipsnis apibendrina tik paties autoriaus ankstesnių metų darbus, jo vertinimus. Didžioji dalis informacijos, ypač apie medienos apyvartą ir sunaudojimą, yra surinkta iš pirminių šaltinių ir anksčiau niekur neskelbta.

1. Medienos ištekliai ir jų panaudojimas

Lietuvos medienos išteklių šaltinis yra vietiniai miškai. Patikimesnių ir sisteminių žinių apie juos turime tik už pastaruosius 30 metų (pradedant 1961 m.), kai buvo pradėtos periodinės apskaitos (1.1 lentelė).

Ankstesnių metų (iki 1945 m.) žinios yra atsitiktinės, neišsamios ir visai nepalyginamos pirmiausia dėl buvusių geopolitinių problemų. Žinoma, kad tuo metu, kai kūrėsi Lietuvos valstybė (XII–XIII a.), miškai užėmė daugiau negu pusę jos teritorijos, kad vėliau miškingumas palaipsniui mažėjo net iki šio šimtmečio vidurio. Tuometinė miškingumo mažėjimo tendencija aiškinama tik būtinumu didinti dirbamosios žemės plotus ir visai negali būti siejama su medienos paklausos didėjimu.

1. 1 lentelė. Medienos išteklių dinamika

Metai	Mišku apaugusi žemė, tūkst. ha	Teritorijos miškingumas	Medienos atsargos, mln. m ³		
			Iš viso	Valstybės miškuose	Kitų valdytojų miškuose
1961	1559	23,9	137	116	21
1966	1632	25,1	160	135	25
1973	1724	26,4	198	164	34
1978	1804	27,6	231	181	50
1983	1822	27,9	266	202	64
1988	1823	27,9	297	220	77
1993	1860	30,1 ¹	334		

¹ Pasikeitė miškingumo skaičiavimo metodika. Dabar jis skaičiuojamas pagal FAO metodiką (įskaitant ir nesusivėrusius želdinius ir kirtavietes), todėl dabar yra neproporcingai didesnis, palyginti su ankstesniais metais.

Medienos paklausos, kainų augimas skatina miško kirtimus, tačiau ne visi kirtimai, kad ir labai intensyvūs, kenkia miškui. Miškui galima paakenkti ir mažai kertant. Mūsų šalies istorija nežino konkrečiai įvardintų faktų, kad miškai būtų piktybiškai naikinti. Intensyvesni, plyni kirtimai karų metais, kirtimo normų nepaisymas norint pasipelnyti, medienos vagystės alina miškus, mažina jų produktyvumą, tačiau paties miško nesunaikina. Mišką sunaikina tik augimvietės (žemės) transformavimas kitam tikslui (žemdirbystei, keliams tiesti, miestams plėsti).

Dabar visai negalima lyginti net tarpukario Lietuvos (1918–1940 m.) ir pastaraisiais metais oficialiai skelbtų miškingumo lygio rodiklių, nes pasikeitė ne tik šalies teritorijos dydis ir struktūra, bet ir miško sampratos apibrėžimas. Dėl pastarosios priežasties dabar keblu lyginti Lietuvos ir kitų Europos šalių miškingumo rodiklius. Tačiau pastarųjų penkiasdešimties metų tendencija akivaizdi: miškingumas, nors ir nežymiai, tačiau didėja.

Dabartinis Lietuvos miškingumas (apskaičiuotas pagal europinę FAO metodiką) jau pasiekė 30,1%, t. y. jis yra šiek tiek didesnis už vidutinę europinį lygį (30%), toks pat kaip Bulgarijos, Vokietijos, Portugalijos, didesnis negu Lenkijos (28%), Norvegijos (28%), Šveicarijos (28%), Rumunijos (27%) ir, suprantama, negali būti lyginamas su Švedijos (59%) ar Suomijos (66%) miškingumu. Europoje 1000 gyv. vidutiniškai tenka 280 ha miško, Lietuvoje – 496. Daugiau miškų, skaičiuojant vienam gyventojui, Europoje turi tik Suomija, Švedija, Norvegija ir Austrija.

Esant fiksuotam šalies teritorijos dydžiui, žinios apie miško žemių plotus yra balansinės ir todėl pakankamai patikimos. Todėl miškingumo didėjimo tendencija leidžia teigti ir apie potencinių medienos išteklių didėjimą. Sudėtingiau vertinti medienos išteklių kiekį, nes esamo medynų tūrio negalima tiksliai nustatyti. Miškotvarkos instrukcijos reikalauja, kad jis būtų apskaičiuotas 12–15% tikslumu, tačiau praktiškai tikslumo intervalas būna 10–30%. Be to, skelbiami miško fondo apskaitos duomenys dar būna nevienodai aktualizuoti (patikslinti). Tačiau koks bebūtų apskaitos tikslumas, bendroji tendencija akivaizdi: medienos atsargos šalies miškuose didėja sparčiau negu miškų plotai. Antai plotai 1961–1993 m. išaugo 1,2 karto ir medienos atsargos padidėjo 2,4 karto. Tokia atsargų augimo dinamika rodo didėjantį vietinių miškų produktyvumą (1. 2 lentelė).

1. 2 lentelė. Valstybinių miškų produktyvumas

Rodikliai	1966	1973	1978	1983	1988
Metinis medienos prieaugis, mln.m ³	3,5	3,77	4,36	4,52	4,66
Lyginamasis prieaugis, m ³ /ha	2,94	3,12	3,55	3,68	3,81
Medienos tūris, m ³ /ha	113	119	147	164	180
Vidutinis medynų amžius metais	36	45	41	47	52

1. 2. lentelėje parodyta valstybinių miškų produktyvumo dinamika. Analogiška ji tuo metu buvo ir kitų valdytojų miškuose. Pažymėtina, kad sovietmečiu (1940–1990 m.) visi Lietuvos miškai buvo valstybiniai (visuomeniniai), tačiau valstybiniais vadinti tik specializuotų valstybinių institucijų administruojami miškai. Jie dar buvo vadinami valstybinės reikšmės miškais, geriau prižiūrimi, intensyviau eksploatuojami, o jų atkūrimas finansuojamas iš valstybės biudžeto. Tokie miškai sudarė apie 75% visų Lietuvos miškų.

Visuotinis miškų suvalstybinimas (1940 m.) buvo unikalus, anksčiau Lietuvos miškų istorijoje nežinotas reiškinys. Jo vienareikšmiškai dabar

vertinti negalima, tačiau visiškai neabejotina, kad tai buvo tiesioginė prie-
 laida krašto miškingumui didinti. Po Antrojo pasaulinio karo, kolūkių ir
 tarybinių ūkių organizavimo pradžioje ir vėliau, daug žemės ūkiui netin-
 kamų valstybinio fondo žemių administracine tvarka buvo atiduotos miškams
 želdinti. Tiesioginis ir tikslinis naujų miškų sodinimo finansavimas iš
 valstybės biudžeto, planinis kirtimų ribojimas leido sparčiai kaupti medie-
 nos atsargas, didinti metinį medienos prieaugį.

Žinoma, kad šio šimtmečio pradžioje ir tarpukario Lietuvoje
 (1918–1940 m.) šalies miškų naudojimo (kirtimų) intensyvumas buvo žy-
 miai didesnis negu per pastaruosius penkiasdešimt metų (1940–1990).
 Oficialiuose statistikos leidiniuose rašoma, kad 1937 m. tuometinės Lietu-
 vos (be Vilniaus krašto) miškuose iš viso iškirta 4 mln. m³ medienos. Kai
 kurie specialistai (J. Vilčinskas, J. Vileišis) to meto spaudoje tvirtino ir
 įrodinėjo, kad statistika rodo mažiau nei iš tikrųjų medienos kertama. Jų
 nuomone, tuo metu kasmet buvo kertama apie 5,7 mln. m³ medienos.
 Toks kirtimų mastas tuo metu buvo vertinamas kaip pernelyg didelis, ali-
 nantis miškus. Tiek pat medienos buvo kertama Antrojo pasaulinio karo
 metais ir penktajame šio amžiaus dešimtmetyje. A. Brukas (1987 m.) įvai-
 riai interpretuodamas skirtingų šaltinių duomenis nustatė, kad 1920–
 1950 m. dabartinės Lietuvos miškams teko tikrai didelė kirtimų našta:
 kasmet vidutiniškai kiršta ne mažiau kaip 8 mln. m³, arba 5,6 m³ iš kiek-
 vieno hektaro. Todėl krašto miškai tuo metu ypač nuskurdo, neteko visų
 brandžių medynų. Vėlesniais metais kirtimai buvo labai apriboti (1. 3 len-
 telė). Matyti, kad naudojimo intensyvumas pastaraisiais metais jau buvo
 daugiau negu dvigubai mažesnis: kiršta 2–2,3 m³/ha.

1. 3 lentelė. Valstybinių miškų medienos išteklių panaudojimo intensyvumas

Rodikliai	1966	1973	1978	1983	1988
Iškirta medienos, mln. m ³	2,74	2,61	2,44	2,73	2,82
Naudojimas iš 1 ha, m ³	2,3	2,2	2,0	2,2	2,3
Naudojimo procentas	2,04	1,81	1,37	1,37	1,3

3. 4 lentelėje parodyta, kiek apvalios medienos gauta (iškirta) šalies
 miškuose 1970–1990 m. Matyti, kad aštuntajame dešimtmetyje vidutiniš-
 kai kasmet kiršta po 3 mln. m³, o devintajame jau kiek daugiau, po
 3,2 mln. m³.

Kirtimų duomenys rodo akivaizdžią medienos atsargų kaupimo ir jų
 panaudojimo disproporciją. Medynų tūris (atsargos) per dvidešimt metų

padidėjo 2,4 karto, tačiau 1990 m. medienos buvo kertama tiek pat kiek ir 1970 m. Nežymų kirtimų padidėjimą (6,7%) rodo tik vidutiniai dešimtmečių (1970–1980 ir 1980–1990) duomenys.

Medienos paklausa 1950–1990 m. Lietuvoje didėjo ypač sparčiai, todėl perdirbamoji pramonė turėjo didinti žaliavų importą iš šiaurinių Rusijos rajonų (Archangelsko, Komijų respublikos, Karelijos). 1961–1965 m. atvežtinės medienos buvo sunaudojama daugiau, negu jos gaunama iš vietinių išteklių. Vėliau (aštuntojo dešimtmečio pabaigoje) medienos importas iš Rusijos labai sutriko. Ėmė trūkti ne tik padarinės medienos, bet ir lentų, celiuliozės. Tuo metu daugiau susidomėta vietiniais medienos išteklių, jų panaudojimo didinimo galimumu. Žinomi miškų taksacijos specialistai (V. Antanaitis, A. Brukas ir kt.) ir kai kurių miško įmonių vadovai ėmė tvirtinti, kad medienos vietos miškuose kertama jau gerokai mažiau negu leidžia normatyvai, taisyklės ir miškininkystės mokslo reikalavimai.

Medienos išteklių panaudojimo (miško kirtimo) intensyvumą galima vertinti dviem rodikliais: naudojimo procentu ir iš vieno hektaro gaunamu medienos kiekiu. Gerėjant miškų būklei (medynų amžiaus struktūrai, produktyvumui, didėjant prieaugiui), abu šie rodikliai taip pat turėtų tolygiai didėti. Tačiau devintojo dešimtmečio pabaigoje iš vieno hektaro miško medienos buvo gaunama tiek pat kiek ir 1966 m., o naudojimo procentas buvo gerokai sumažėjęs (1. 3 lentelė). Kitų valdytojų miškų medienos išteklių panaudojimo intensyvumas buvo dar mažesnis. Iš viso šalies miškuose iš vieno hektaro miško buvo gaunama 1,78 m³ medienos, o naudojimo procentas buvo 1,1. Žinoma, kad vidutiniškai Europoje 1991 m. iš vieno hektaro miško buvo kertama 2,4 m³, Vokietijoje – 4,3 m³, Danijoje – 4,6 m³, Švedijoje – 2,1 m³, Lenkijoje – 2 m³. Esant normaliai medynų būklei, kasmet būtų galima paimti 2–3% ten esančios medienos. Tačiau Olandijoje dabar jau paimama po 4%, Prancūzijoje – 3,2%, Suomijoje – 3%.

Dėl nepakankamo kirtimų intensyvumo didėja miškų užterštumas, nes laiku neiškirsta pribrendusi mediena pūva, pasidaro netinkama naudoti. Miške taip pat paliekama daug nukirstos, neišvežtos medienos, įvairių kirtimo atliekų, o tai sudaro net trečdalį visos išauginamos medienos.

Kad šalies miškai devintojo dešimtmečio pabaigoje tapo labai užšlemšti, kad juose atsirado daug virtuolių, buvo aiškinama miško darbininkų stygiumi, nedidele menkavertės žaliavos paklausa, pernelyg mažomis jos kainomis, miško kirtimo bei valymo technikos trūkumu. Tokių priežasčių, trukdžiusių intensyvuoti miškų (medienos išteklių) naudojimą, būtų galima išvardyti ir daugiau. Tačiau neabejotina, kad pati svarbiausia iš jų

– daug metų kerojusi ir devintojo dešimtmečio pabaigoje labai subiuokratėjusi komandinė ekonomikos sistema. Plano prioritetas, įmonių savarankiškumo varžymas, ūkiskaitos principų nepaisymas visai sumenkino gamybos vadovo, specialisto vaidmenį. Miško įmonėms tapo naudinga mažiau kirsti medienos, tačiau vykdyti ir viršyti gamybos planus. Valstybinėje miškų ūkio sistemoje buvo kuriamos įvairiausios apsauginės riboto naudojimo miškų kategorijos. Daug painiavos į ūkinę miško įmonių veiklą atnešė dviguba ekonominė sistema: miško atkūrimo darbų finansavimas iš valstybės biudžeto ir apribota ūkiskaitinė medienos kirtimo ir pardavimo veikla. Gerai dirbanti buvo ne miško įmonė, išauginusi ir pardavusi daugiau medienos, o ta, kuri visiškai panaudojo visas jai skirtas biudžetines lėšas ir vykdė aukštesniosios organizacijos suplanuotus darbus. Todėl miško įmonės nebuvo skatinamos geriau naudoti turimas medienos atsargas, didinti miško kirtimų. Paradoksalu ir tai, kad miškų ūkis, užimantis beveik trečdalį šalies teritorijos ir valdęs ten buvusius gamtos turtus (mediena, žvėriena, uogos, grybai ir kt.), ilgainiui tapo nuostolinga ūkio šaka.

Devintojo dešimtmečio pabaigoje Lietuvoje jau akivaizdžiai brendo ne medienos išteklių trūkumo, o jų panaudojimo organizavimo problema. Prasidėjo miškų ūkiui ir medienos pramonei labai palankus laikotarpis. Tuo pat metu pažymėtina, kad bet kokie vieši samprotavimai apie medienos kirtimų didinimą, geresnį miškų panaudojimą nuolat kėlė labai neigiamą visuomenės reakciją. Geresnio, racionališnio medienos išteklių naudojimo idėjos dažnai buvo painiojamos su miškų naikinimo grėsme. Miškų institucijoms dar buvo primenama, jog medienos tiekimas yra ne svarbiausias miškų tikslas, jog labiau reikia rūpintis apsauginėmis, sanitarinėmis ir kitomis naudingomis miško funkcijomis, kad šiam reikalui tinka brandūs ir mažai kertami miškai. Kad ši nuomonė klaidinga, spaudoje ne kartą aiškino prof. V. Antanaitis. Remdamasis miškų naudojimo nenutrūkstamumo principu jis teigė, kad mišką galima be pertrūkio kirsti ir kartu naudotis jo apsauginėmis, sanitarinėmis ir kitomis naudingomis savybėmis. Miško biologinė prigimtis reikalauja, kad jis būtų reguliariai kertamas. Svarbu tik kiekvienu atveju nustatyti optimalią kirtimų apimtį. Devintojo dešimtmečio pabaigoje miškininkystės specialistai jau teigė, kad iš vieno hektaro miško buvo galima kirsti 3–3,5 m³ medienos, t. y. dvigubai daugiau negu faktiškai kirsta.

1990 m. galima buvo gauti iš vietinių išteklių 5,5–6,4 mln. m³ medienos, o faktiškai iškirsta tik 3,2 mln. m³.

2. Medienos pramonė

Medienos pramonė turi labai senas tradicijas, išaugo ir įvairių medienos dirbinių gamybos amatų. Tačiau tikrai pramoninio medienos perdirbimo pradžia Lietuvoje laikytini praėjusio šimtmečio šeštasis septintasis dešimtmečiai, kai Klaipėdoje ir Vilniuje pradėtos statyti pirmosios garinės lentpjūvės, kai pradėjo veikti pirmieji Klaipėdos faneros (1899 m.) ir celiuliozės (1900 m.) fabrikai. Prieš Pirmąjį pasaulinį karą (1913 m.) jau buvo gaminama 715 tūkst. m³ pjautosios medienos, 15 tūkst. m³ klijuotos faneros, 30 tūkst. t celiuliozės, 10 tūkst. t popieriaus, perdirbama iš viso 1,7 mln. m³ medienos. Nepriklausomos Lietuvos metais (1918–1940 m.), pasikeitus geopolitinėms sąlygoms, nutrūko dešimtmečiais susiklostę didžiųjų Klaipėdos ir Vilniaus medienos pramonės įmonių ekonominiai ryšiai, todėl labai sumažėjo pjautosios medienos gamyba ir eksportas. Tuo pat metu įsikūrė keli šimtai mažų lentpjūvių, dirbančių vietinei rinkai, buvo pastatytas naujas Petrašiūnų popieriaus fabrikas (1932 m.), keliasdešimt baldų ir stalių dirbinių įmonių. 1937 metais jau buvo gaminama tik 420 tūkst. m³ pjautosios medienos, tačiau 21 tūkst. m³ klijuotos faneros, 66 tūkst. t celiuliozės, 18 tūkst. t popieriaus ir kartono, perdirbama iš viso 1,2 mln. m³ medienos. Antrojo pasaulinio karo metais (1941–1945 m.) labiausiai nukentėjo Klaipėdos krašto įmonės, visiškai sunaikinta didžiausia Lietuvoje Viešvilės lentpjūvė, vienas Klaipėdos faneros fabrikas. Sudegė seniausias Lietuvoje (įsteigtas 1823 m.) Kučkuriškių popieriaus fabrikas, keletas Vilniaus ir Kauno lentpjūvių. Pirmaisiais pokario (1946–1950) metais labai pasikeitė medienos perdirbimo pramonės struktūra. Vietoj anksčiau buvusių lentpjūvių ir degtukų fabrikų buvo įsteigta keletas stambių baldų gamybos įmonių, atkuriami popieriaus pramonė. Todėl 1950 m. Lietuvos medienos perdirbimo pramonėje žaliavų buvo perdirbama mažiau negu 1937 m. (apie 1 mln. m³), tačiau dirbančiųjų jau buvo gerokai daugiau: 1937 m. – 9,5 tūkst., 1950 m. – 13,8 tūkst. Tuo metu mažiau nei prieš karą buvo gaminama celiuliozės (18,5 tūkst. t) ir klijuotos faneros (16,2 tūkst. m³). Popieriaus ir kartono 1950 m. jau buvo gaminama 31 tūkst. t, pjautosios medienos – 605 tūkst. m³. Kokiomis kryptimis vėlesniais metais šalyje buvo plėtojama svarbiausių produkcijos rūšių gamyba, matyti iš 2. 1 lentelėje pateiktų duomenų.

2. 1 lentelė. Svarbiausia pirmlalo perdirbimo produkcija

Metai	Pjautoji mediena, tūkst. m ³	Klijuota fanera, tūkst. m ³	Drožių plokštės, tūkst. m ³	Plaušų plokštės, mln. m ²	Celiuliozė, tūkst. t	Medienos masė, tūkst. t
1950	605	16,2			18,5	7,5
1955	691	24,2			28,5	15,5
1960	855	27,9	11,9	0,15	30,9	17,2
1965	1044	30,3	28,1	4,7	33,4	24,1
1970	1313	35,7	55,6	7,5	38,2	23,9
1975	1098	26,9	107,0	17,8	52,7	44,0
1980	855	26,9	138,6	27,1	47,0	47,0
1985	934	27,8	140,3	26,9	50,2	50,6
1990	766	22,0	176,3	26,1	40,0	38,0

Devintojo dešimtmečio pabaigoje Lietuvoje buvo apie 60 savarankiškų miško kirtimo, medienos perdirbimo ir popieriaus pramonės įmonių ir dar 1600 pagalbinių šios pramonės įmonių (mažų lentpjūvių, stalių dirbtuvių, baldų, taros gamybos cechų, kitų šakų įmonių). Visa ši pramonė 1989 m. pagamino produkcijos už 720 mln. rb, perdirbdama apie 3 mln. m³ apvalios medienos, 80 tūkst. t makulatūros ir nemažai įvairių medienos pusfabrikačių. Tuo metu buvusi pramonės struktūra parodyta 2. 2 lentelėje. Medienos ūkyje (miško kirtimas ir medienos perdirbimas) devintojo dešimtmečio pabaigoje dirbo 45,5 tūkst. darbininkų ir tarnautojų. Daugiausia produkcijos (245,3 mln. rb) davė baldų gamyba. Čia dirbo ir didžioji dalis (31%) darbuotojų. Didžiausias išdirbis (darbo našumas) tuo metu buvo popieriaus pramonėje. Tik septynios šakos įmonės (6655 darbuotojai) pagamino produkcijos už 209 mln. rb. Vienam darbuotojui popieriaus pramonėje teko beveik 32 tūkst. rb produkcijos, baldų pramonėje – 17,5 tūkst. rb, apskritai medienos perdirbimo šakose – 14,8 tūkst. rb, miško pramonėje (miško kirtimas) – 7,5 tūkst. rb. Daugiausia medienos perdirbimo produkcijos (54%) buvo sunaudojama gamybos reikmėms. Tai įvairios paskirties rąstai, lentos, celiuliozė, fanera, medienos plokštės ir tara. Statybų reikalams kasmet buvo sunaudojama apie 20% medienos pramonės produkcijos, asmeniniam naudojimui tekdavo 26% produkcijos. Tai daugiausia baldai ir popieriaus dirbiniai.

2. 2 lentelė. Medienos pramonės struktūra 1989 m.

Pošakiai	Įmonių skaičius	Produkcija		Darbuotojų skaičius	
		mln. rb	%	mln. rb	%
Miško kirtimas	216	63,4	9	8399	18
Medienos apdirbimas	1452	449,2	62	30421	67
lentpjūvystė	1076	30,0	4	3375	7
statybinių statijų dirbinių ir plokščių gamyba	141	82,8	11	6007	13
standartinių namų statyba	1	40,7	6	3694	8
taros gamyba ir remontas	20	20,2	3	1360	3
baldų gamyba	19	245,3	34	14039	31
kiti	195	30,2	4	1946	4
Celiuliozės ir popieriaus pramonė	7	209,0	29	6655	15
Iš viso	1675	721,6	100	45475	

Medienos pramonės gamybinį potencialą geriausiai apibūdina perdirbamas žaliavų kiekis. Per keturiasdešimtį metų (1950–1990) jis išaugo trigubai ir 1989 m. jau viršijo 3 mln. m³. Medienos iš viso tuo metu buvo perdirbama gerokai daugiau – 4,7 mln. m³. Perdirbamo medienos ir žaliavos kiekio skirtumą (4,7–3,1 mln. m³) čia sudarė įvairūs atvežtiniai ir gamyboje panaudoti pusfabrikačiai (lentos, plokštės, celiuliozė), skaičiuojant juos žaliavų ekvivalentu.

Jau minėjome, kad devintojo dešimtmečio pabaigoje Lietuvoje buvo 1675 vienaip ar kitaip medieną perdirbančios įmonės, tačiau tik vienuolika didžiausių perdirbdavo pusę visos sunaudojamos žaliavos (2. 3 lentelė). 2. 3 lentelėje išvardytos įmonės gerokai skiriasi savo dydžiu, jos perdirbdavo nuo 27 iki 363 tūkst. m³ medienos (įtrauktos įmonės, kurių perdirbimo pajėgumas ne mažesnis kaip 30 tūkst. m³).

Pažymėtina, kad didžiosios įmonės tuo metu dirbo ne visu pajėgumu pirmiausia dėl nuolatinio žaliavų stygiaus.

Didžiausias medienos vartotojas buvo Klaipėdos kartono kombinatas. Tačiau jo perdirbimo pajėgumas 1989 m. buvo toks pat kaip ir 1937 m. Įmonė daug kartų buvo plečiama ir modernizuojama, didino gamybą tobulindama perdirbimo procesą, o ne žaliavų sunaudojimą. Mediena čia buvo naudojama pluoštinių medžiagų: celiuliozės ir medienos masės gamybai. Žaliava (popiermedžiai) daugiausia buvo importuojama iš Rusijos.

2. 3 lentelė. Didžiausi padarinės medienos vartotojai

Įmonės pavadinimas ¹	Sunaudota (perdirbta) tūkst. m ³			
	1970	1975	1985	1989
1. Klaipėdos kartono kombinatas	200	339	367	363
2. Alytaus namų statybos kombinatas		155	376	290
3. Kazlų Rūdos medienos dirb. k-tas	103	179	220	276
4. Susivienijimas "Grigiškės"	96	217	209	218
5. Klaipėdos medienos medžiagų k-tas	162	157	223	175
6. Jonavos baldų kombinatas	56	62	45	48
7. Šilutės baldų kombinatas	69	78	33	48
8. Klaipėdos MAK	73	62	43	42
9. Vilniaus MAK	88	61	35	37
10. Kauno MAK	71	55	39	35
11. Šiaulių MAK	51	40	33	27
Iš viso didžiausiose įmonėse	969	1405	1623	1559
Iš viso respublikoje	2627	3236	2948	3101
Didžiųjų įmonių dalis, %	37	43	55	50

¹ Lentelėje pateikiami iki 1990 m. buvę pavadinimai.

Alytaus namų statybos kombinatas, savo veiklą pradėjęs tik 1973 m., buvo didžiausia mechaninio medienos perdirbimo įmonė. Svarbiausia jo produkcija – vienbučiai gyvenamieji namai iš surenkamų skydų. Įmonė buvo pastatyta kooperuojant žemės ūkio organizacijų (kolūkių, tarybinių ūkių ir kt.) lėšas ir privalėjo aprūpinti kaimų statybas kokybiškais stalių lirkiniiais (durimis, langais). Alytaus NSK tuo metu buvo ne tik patygtinti nauja, didelė, tačiau ir moderniausia medienos pramonės įmonė.

Kazlų Rūdos medienos dirbinių kombinatas, pradėjęs darbą 1970 m. medienos medžiagų įmonė, gamino drožlių plokštes ir pjautąją nedieną. Visa kombinato produkcija buvo skiriama baldų pramonei, reaiduojama tik vidaus rinkoje.

Susivienijimas "Grigiškės", sujungęs Grigiškių, Naujųjų Verkių ir Šučkuriškių įmones, apvaliąją medieną naudojo medienos masės ir plaušų plokščių gamybai. Pirmieji plokščių gamybos pajėgumai čia pastatyti ir pradėjo veikti 1965 m. Didelę dalį savo produkcijos (plokštės, popierius, artonas) susivienijimas eksportavo į Rusiją ir Skandinavijos šalis.

Klaipėdos medienos medžiagų kombinatas pradėjo savo veiklą šio šimtmečio pradžioje ir šešis dešimtmečius gamino tik klijuotą ir drožtą fa-

nerą. Iki Antrojo pasaulinio karo 90% savo produkcijos eksportuodavo į Vakarų Europos šalis. Gamyba ir medienos sunaudojimas čia pastebimai išaugo 1960 m., pradėjus gaminti drožlių plokštes. Dalis šios produkcijos kasmet buvo eksportuojama į Vakarų Europos šalis.

Kitos 2. 3 lentelėje išvardytos šešios mažesnės įmonės (Jonavos BK, Šilutės BK, Klaipėdos, Vilniaus, Kauno ir Šiaulių medžio apdirbimo kombinatai), pastatytos šeštajame dešimtmetyje, gamino pjautąją medieną ir jos perdirbimo produkciją (balduos, stalių dirbinius, tarą).

Daug mažų pagalbinių medienos perdirbimo įmonių (lentpjūvių, stalių dirbinių gamybos dirbtuvių ir pan.) buvo įsteigta prie žemės ūkio, statybinės industrijos, transporto, melioracijos ir kitų šakų įmonių. Kiek didesnės tokio pobūdžio įmonės aštuntajame dešimtmetyje buvo pastatytos ir prie to meto miško ūkių. Tačiau mažųjų įmonių vaidmuo buvo didesnis tik lentpjūvystėje: jos duodavo apie 60% visos pjautosios medienos produkcijos. Savarankiškos ir specializuotos 59 įmonės 1989 m. gamino 91% šakos produkcijos, jose buvo užimta 84% šakos dirbančiųjų.

Ilgą laiką Lietuvoje buvo itin bloga technologinė pirminio medienos perdirbimo struktūra: daugiausia žaliavos buvo perdirbama lentpjūvystėje, t. y. pačiu primityviausiu būdu. Pirminio perdirbimo struktūra tolydžio gerėjo, tačiau ne taip sparčiai, kaip reikėtų (2. 4 lentelė).

2. 4 lentelė. Pirminio medienos perdirbimo struktūra

Produkcija	Perdirbta žaliavų (įskaitant antrines), tūkst.m ³ /%			
	1975	1980	1985	1989
Pjautoji mediena	1894	1405	1506	1497
	59	50	51	47
Fanera ir degtukai	117	105	112	109
	4	4	4	3
Medienos plokštės	484	560	549	665
	14	20	19	21
Pluoštinės medžiagos	376	352	398	399
	12	12	13	12
Pašarinės mielės	154	142	124	82
	5	5	4	3
Kita produkcija	211	265	259	449
	6	9	9	14
Iš viso	3236	2829	2948	3201

Matyti, kad tik aštuntajame dešimtmetyje nežymiai didėjo medienos žaliavų dalis, sunaudojama plokščių gamybai. Visiškai nedidėjo medienos sunaudojimas popieriaus pluoštinių medžiagų, faneros gamybai.

Mechaniškai perdirbant medieną, taip pat kertant mišką susidaro daug įvairių atliekų. Visos tokios atliekos, taip pat popieriaus atliekos ir panaudota popieriaus produkcija (makulatūra) sudaro šakos antrinių žaliavų išteklius. Tik gamyboje devintajame dešimtmetyje kasmet susidarydavo apie 3 mln. m³ įvairių medienos atliekų: lygiomis dalimis miškuose ir perdirbimo įmonėse. Tinkančių antriniam naudojimui medienos atliekų kasmet kaupdavosi apie 1,2 mln. m³, panaudojama buvo 720 tūkst. m³. Iš šalyje besikaupiančios makulatūros išteklių aštuntajame dešimtmetyje buvo surenkama ir panaudojama 33–34%, o devintojo dešimtmečio pabaigoje tik 27%.

Medienos atliekos buvo naudojamos pirmiausia plokščių gamybai (200 tūkst. m³). Tiek pat (apie 200 tūkst. m³) jų buvo parduodama gyventojams ir sunaudojama pakratams (gyvulininkystės įmonėse). Stambus medienos atliekų vartotojas keliolika metų buvo 1972 m. pradėjusi veikti Kėdainių biochemijos gamykla. Pasiekusi savo projektinį pajėgumą (150 tūkst. m³ perdirbamos medienos) 1975 m. ši įmonė gamybą vėliau pamažu mažino ir devintojo dešimtmečio pabaigoje visai nutraukė. Pašarinių mielių gamyba iš medienos buvo ne tik nuostolinga, bet ir labai ekologiškai kenksminga.

Todėl vietiniai antrinių medienos žaliavų ištekliai devintojo dešimtmečio pabaigoje dar buvo panaudojami palyginti mažai. Į sąvartynus kasmet buvo išvežama daugiau negu du trečdaliai besikaupiančios makulatūros (40–50 tūkst. t), apie 700 tūkst. m³ perdirbimo įmonėse susidarantių mechaninio apdirbimo atliekų. Miško kirtimo atliekos (1,5 mln. m³) buvo naikinamos (deginamos) arba paliekamos supūti kirtavietėse.

3. Medienos produkcijos apyvarta ir sunaudojimas

Visais laikais Lietuva prekiaavo mediena ir jos produkcija su užsienio šalimis, per pastaruosius penkiasdešimt metų daugiausia su Tarybų Sąjungos respublikomis. Pasikeitė įvežamų ir išvežamų prekių sudėtis, užsienio prekybos mastas. Antai 1937 m. Lietuva (be Vilniaus krašto) eksportavo įvairios medienos produkcijos už 50 mln. litų. Buvo išvežamos žaliavos (36,9 mln. litų), pjautoji mediena (16,5 mln. litų), celiuliozė (14,8 mln. litų), beveik visa faneros produkcija (10 tūkst. m³). Tuo metu medienos produkcijos eksportas sudarė 24% viso Lietuvos eksporto. Iš kitų šalių buvo importuojamas popierius, kai kurie medžio dirbiniai, taip pat žaliavos. Visa to meto medienos importo suma siekė tik 7,4 mln. litų, arba sudarė

3% viso Lietuvos importo. To meto Lietuvos medienos apyvartos balansas buvo akivaizdžiai teigiamas (50–7,4 mln. Lt).

Daug metų (iki 1940) Lietuvos medienos pramonė ieškojo produkcijos realizavimo rinkų ir visai nepatyrė žaliavų stygiaus. Po Antrojo pasaulinio karo, ypač po 1950 m., problemos pasikeitė vietomis: ėmė stigti žaliavų, o produkciją, ypač vidaus rinkoje, buvo galima realizuoti be didesnių pastangų.

Pokario metais ištisą dvidešimtmetį (1950–1970) produkcijos mainai vyko tik su Tarybų Sąjungos respublikomis. Tolydžio didėjo žaliavų importas iš šiaurinių Rusijos rajonų, o į didžiuosius Rusijos pramonės centrus (Maskvą, Leningradą, Kuibyševą, Saratovą ir kt.) buvo eksportuojami baldai, popierius ir kartonas. Įvairiomis direktyvinėmis, planinėmis priemonėmis buvo bandoma visai balansuoti medienos produkcijos vidaus naudojimą, mažinti eksporto ir importo apyvartą. Tačiau šis balansavimas nedavė rezultatų dėl jau anksčiau susiklosčiusių gamybos ir naudojimo struktūrų. Antai popieriaus pramonė visą laiką gamino produkciją, kurios didžiąją dalį reikėjo išvežti (spaudos popierių, dėžutinių kartoną), tuo pat metu beveik visos popieriaus pramonės žaliavos (egliniai popiermedžiai, balinta celiuliozė) buvo importuojamos. Importuoti reikėjo ir daugumą sunaudojamo popieriaus ir kartono. Todėl popieriaus produkcija sudarė didžiąją dalį visos medienos perdirbimo produkcijos apyvartos. Tai vaizdžiai matyti iš 3. 1 lentelės. Popieriaus ir kartono produkcijos apyvartai 1987 m. teko 218,7 mln. rb arba 44,9% visos medienos produkcijos apyvartos. Iš tos pat lentelės matyti, kad devintojo dešimtmečio pabaigoje medienos produkcijos iš viso buvo gaminama tik nežymiai daugiau negu sunaudojama (+36,4 tūkst. rb), kad, be popieriaus produkcijos, Lietuva tuo metu dar buvo ir baldų eksportininkė (+63,1 mln. rb). Svarbiausios importo pozicijos buvo apvalioji mediena (–20,7 mln. rb) ir pirminio perdirbimo produkcija (pjautoji mediena, celiuliozė – 59,9 mln. rb).

3. 1 lentelė. Medienos pramonės produkcijos apyvarta ir sunaudojimas 1987 m., mln. rb.

Pošakiai	Pagaminta	Importuota	Eksportuota	Sunaudota
Miško produkcija	61,6	21,0	0,2	82,4
Pirminis medienos perdirbimas	278,5	97,1	37,2	338,4
Baldų gamyba	227,1	20,6	83,7	164,0
Popieriaus ir kartono gamyba	223,4	80,2	138,5	165,1
Miško chemija	4,1	6,4	2,1	8,4
Iš viso	794,7	225,3	261,7	758,3

Medienos produkcijos importo struktūra ir dinamika per pastaruosius dvidešimtį metų (1970–1990) parodyta 3.2 lentelėje. Matyti, kad skaičiuojant žaliavų ekvivalentu aštuntajame dešimtmetyje iš Rusijos kasmet vidutiniškai buvo atsivežama po 2,5 mln. m³ medienos, o devintajame kiek mažiau – 2,4 mln. m³.

3.2 lentelė Medienos prekių importas

Metai	Apvalioji mediena, tūkst. m ³	Pjautoji mediena, tūkst. m ³	Klijuota fanera, tūkst. m ³	Drožių plokštės, tūkst. m ³	Kietos plaušų plokštės, tūkst. m ³	Celiuliozė, tūkst. t	Popierius ir kartonas, tūkst. t	Iš viso, skaičiuojant žaliavų ekvivalentu, tūkst. m ³
1970	1088	317	2	18	–	74	84	2400
1971	1154	290	2	18	–	78	91	2476
1972	1032	328	0	2	–	80	90	2386
1973	1050	371	3	5	–	98	91	2578
1974	1022	416	4	20	–	95	91	2637
1975	1209	330	1	20	3	120	92	2812
1976	933	375	1	29	3	128	92	2663
1977	915	358	2	27	3	128	90	2607
1978	822	359	2	29	3	127	90	2514
1979	687	363	2	25	4	94	88	2212
1980	715	361	1	25	5	91	80	2184
Vidut. 1970–1980 m.	966	352	2	20	2	101	89	2497
1981	750	370	1	24	5	100	85	2299
1982	680	336	1	28	6	105	93	2247
1983	699	355	1	30	6	115	108	2421
1984	689	319	1	30	6	115	118	2402
1985	722	361	1	35	6	114	120	2516
1986	741	310	1	42	7	115	125	2497
1987	736	300	1	42	7	112	128	2476
1988	806	293	1	38	7	114	144	2615
1989	858	246	1	31	7	124	120	2511
1990	456	200	–	34	5	90	98	1762
Vidut. 1981–1990 m.	714	309	1	33	6	110	114	2375

3. 3 lentelė. Medienos prekių eksportas

Metai	Klijuota fanera, tūkst. m ³	Drožių plokštės, tūkst. m ³	Kietos plaušų plokštės, tūkst. m ³	Celiuliozė, tūkst. t.	Popierius ir kartonas, tūkst. t.	Popiermedžiai, tūkst. m ³	Iš viso, skaičiuojant žaliavų ekvivalentu, tūkst. m ³
1970	14	12	21	4	99		607
1971	11	13	22	7	104		644
1972	11	16	42		106		677
1973	13	19	51		110		730
1974	12	23	60		185		1122
1975	4	21	65		188		1127
1976	4	21	62		190		1129
1977	4	16	56		184		1076
1978	4	22	53		180		1059
1979	3	23	51		175		1029
1980	2	26	52	-	170	45	1055
Vidut. 1970–1980 m.	7	19	49	-	154	-	932
1981	2	25	50		180	46	1098
1982	2	22	48		193	45	1149
1983	3	21	43		192	46	1133
1984	1	18	43		191	45	1117
1985	2	18	44		200	44	1164
1986	2	17	60		205	44	1229
1987	3	17	61		210	45	1259
1988	2	15	50		230	46	1322
1989	2	13	51		221	55	1287
1990	1	10	18	-	188	74	1051
Vidut. 1980–1990 m.	2	18	47		201	49	1181

Problemiškiausias tuo metu, kaip ir anksčiau, buvo apvaliosios medienos importas. Jos paklausa buvo gerokai didesnė, tačiau importo (įve žimo) planai dėl įvairių aplinkybių nebuvo vykdomi. Kritiškiausi buvo 1979–1980 m., kada iš Rusijos gauta tik 57% planuotos patiekti medienos. Planinis metinis padarinės medienos gavimo deficitas (plano ir faktiška patiekto kiekio skirtumas) 1979–1980 m. viršijo net 500 tūkst. m³. Vėlesniais metais planai buvo vykdomi geriau, ir deficitas 1987 m. sumažėjo iki

70 tūkst. m³. Tačiau medienos produkcijos importas iš Rusijos visai sutriko devintojo dešimtmečio pabaigoje: apvaliosios medienos 1990 m. gauta tik 456 tūkst. m³.

Labai priklausoma nuo celiuliozės importo buvo ir šalies popieriaus pramonė, nes dvi įmonės (Kauno ir Naujųjų Verkių popieriaus fabrikai) dirbo naudodamos tik atvežtinę celiuliozę, kitos dvi įmonės (Grigiškių ir Klaipėdos) tik iš dalies pačios gamino pluoštines medžiagas (medienos masę, celiuliozę), naudojo daugiau makulatūros. Visai nepriklausomai nuo pluoštinių medžiagų importo dirbo tik viena šios šakos įmonė – Pabradės kartono fabrikas, naudojęs kartono gamybai vietoje surenkamą makulatūrą.

Popieriaus pramonės įmonės (Grigiškių ir Klaipėdos) gaudavo beveik pusę visos iš Rusijos importuojamos apvaliosios medienos (popiermedžių). Labai svarbi importo pozicija buvo ir pjautoji mediena, naudota daugiausia transportinės taros gamybai.

Medienos produkcijos eksporto struktūra ir dinamika parodyta 3.3 lentelėje. Matyti, kad skaičiuojant žaliavų ekvivalentu 1970–1980 m. kasmet vidutiniškai eksportuota po 932 tūkst. m³ medienos, o devintajame dešimtmetyje kiek daugiau – 1187 tūkst. m³. Iš palyginimų (3.2 ir 3.3 lentelės) matome, kad skaičiuojant žaliavų ekvivalentu ir tik pirminio perdirbimo produkciją (be baldų) medienos apyvartos saldo buvo minusinis: aštuntajame dešimtmetyje – 1,6 mln. m³, devintajame – 1,2 mln. m³. O tai reiškia, kad Lietuva tuo metu buvo medieną importuojanti šalis ir kad šis laikotarpis prasidėjo šeštojo dešimtmečio pradžioje, kai perdirbamosios pramonės pajėgumo didėjimo tempai ėmė viršyti medienos gamybos vietiniuose miškuose augimo tempus. Taip atsitiko todėl, kad tuo metu buvo pastebimai sumažinta medienos kirtimų apimtis ir tuo pat metu pradėtos statyti naujos pirminio perdirbimo įmonės. Tolydžio buvo didinama pjautosios medienos, faneros, celiuliozės gamyba. Tačiau vėliau medienos žaliavų importininko statusas tuometinėje Tarybų Sąjungoje labai varžė naujų perdirbimo įmonių statybas, esamų plėtimą. To meto įstatymai ir Vyriausybės nutarimai draudė statyti Lietuvoje naujas lentpjūvystės, faneros, pluoštinių medžiagų gamybos įmones. Tuo pat metu visokeriopai buvo skatinamas tik baldų pramonės, medienos plokščių gamybos plėtimas. Ši aplinkybė lėmė, kad 1960–1990 m. radosi daug naujų mažų pirminio perdirbimo įmonių (lentpjūvių), kurių statybos tuometinė Vyriausybė nekontroliavo. Tuo pat metu medienos perdirbimas didžiosiose įmonėse pastebimai mažėjo (2.3 lentelė).

Būdinga ir tai, kad 1970–1990 m. laikotarpiu vidutinis metinis medienos sunaudojimas buvo vienodas arba keitėsi labai nežymiai. Buvo pastebima net naudojimo mažėjimo tendencija (3. 4 lentelė). Suprantama, kad to meto vidutiniai medienos sunaudojimo duomenys dar neparodo tikrojo šalies medienos paklausos lygio. Medienos produkcijos paklausa tada buvo akivaizdžiai didesnė, nes daugumos produkcijos rūšių pardavimas gamybiniam ir individualiam naudojimui buvo įvairiai limituojamas dėl nepakankamos pasiūlos.

3. 4 lentelė. Medienos sunaudojimas

Metai	Gauta medienos iš vietinių miškų, tūkst. m ³	Importuota medienos, tūkst. m ³	Eksportuota medienos, tūkst. m ³	Sunaudota medienos	
				Iš viso, tūkst. m ³	Vienam gyventojui, m ³
1970	3201	2400	607	4994	1,60
1971	3260	2476	644	5092	1,61
1972	3146	2386	677	4855	1,52
1973	3011	2578	730	4859	1,50
1974	3006	2637	1122	4521	1,38
1975	3065	2812	1127	4750	1,44
1976	3040	2663	1129	4574	1,38
1977	2999	2607	1076	4530	1,35
1978	2986	2514	1059	4441	1,32
1979	2995	2212	1029	4178	1,23
1980	3013	2184	1055	4142	1,21
Vidut. 1970–1980	3066	2497	932	4631	1,41
1981	3057	2299	1098	4258	1,24
1982	3162	2247	1149	4260	1,23
1983	3273	2421	1133	4561	1,30
1984	3253	2402	1117	4538	1,28
1985	3199	2516	1164	4551	1,25
1986	3233	2497	1229	4501	1,26
1987	3283	2476	1259	4500	1,25
1988	3442	2615	1322	4735	1,30
1989	3384	2511	1287	4608	1,25
1990	3213	1762	1051	3924	1,06
Vidut. 1981–1990	3249	2374	1180	4443	1,24

Medienos naudojimo dinamiką geriau apibūdina jos kiekis, tenkantis vienam gyventojui.

Žinoma, kad prieš Pirmąjį pasaulinį karą Vilniaus gubernijos kaimuose namų ūkio reikmėms ir statyboms vienas gyventojas sunaudavo apie 4 m³ medienos. Nepriklausomoje Lietuvoje (1937 m.) vienam gyventojui jos teko jau dvigubai mažiau – apie 2 m³. Mūsų skaičiavimai rodo, kad lyginamasis medienos sunaudojimas 1970 m. sudarė 1,6 m³ ir vėlesniais metais dar mažėjo (1980 m. – 1,21 m³, 1990 m. – 1,06 m³). Vokietijoje šis rodiklis jau seniai stabilizavosi (1907 m. 0,93, 1970 m. – 0,95). Lyginamasis medienos sunaudojimas Lietuvoje praktiškai mažėjo dėl kelių aplinkybių. Pirmiausia dėl kuro balanso pasikeitimų: atsiradus alternatyvioms kuro rūšims (anglis, nafta, dujos), pamažu mažėjo malkų paklausa. Po Antrojo pasaulinio karo labai sumažėjo medinių namų statybos ir apskritai medienos naudojimas statybinėms konstrukcijoms gaminti. Atsirado daug medienos pakaitalų (įvairių rūšių betonai, sieninės medžiagos iš neorganinių medžiagų).

Pasaulinė statistika rodo, kad medienos sunaudojimas atskirose šalyse yra labai nevienodas ir priklauso pirmiausia nuo turimų miškų išteklių ir perdirbamosios pramonės išvystymo. Antai tuo metu, kai Lietuvoje 1990 m. vienam gyventojui buvo sunaudojama 1,06 m³ medienos, Europos bendrijos šalyse vidutiniškai 0,7 m³, Šiaurės Amerikoje (JAV, Kanada) – 1,81 m³, o Suomijoje net 3,12 m³.

Lyginamasis atskirų produkcijos rūšių sunaudojimas devintajame dešimtmetyje Lietuvoje ir Europoje (kai Lietuva jai dar nebuvo priskiriama) parodytas 3. 5 lentelėje. Matyti, kad Lietuvoje tuo metu dar pernelyg daug buvo sunaudojama pjautinės medienos, nors šis rodiklis ir šiek tiek mažėjo. Žymiai daugiau (beveik tris kartus) Lietuvoje buvo naudojamos ir kietos plaušų plokštės. Visiškai artimas europiniam lygiui buvo tik drožlių plokščių naudojimas. Tuo pat metu gerokai mažiau gaminome ir naudojome popieriaus ir kartono. Pažymėtina, kad ir lyginamoji popieriaus ir kartono naudojimo augimo dinamika taip pat buvo neigiama. Antai 1979–1987 m. pagal popieriaus ir kartono naudojimo lygį nuo vidutinio Europos naudojimo lygio atsilikome 2,14 karto (43 ir 92 kg), o 1989 m. jau 2,42 karto (48 ir 116 kg).

3. 5 lentelė. Lyginamasis medienos produkcijos sunaudojimas (apskaičiuotas 1000 gyv.)

Produkcija	1979–1981		1984–1986		1989	
	Lietuva	Europa	Lietuva	Europa	Lietuva	Europa
Pjautoji mediena, m ³	359	193	357	180	321	189
Apdailinė fanera, m ³	3	4	3	4	3	5
Klijuota fanera, m ³	7	10	8	9	6	12
Drožių plokštės, m ³	39	45	46	45	55	54
Kietos plaušų plokštės, m ³	22	8	22	8	26	9
Izoliacinės plaušų plokštės, m ³	5	2	4	2	8	2
Popierius ir kartonas, t	43	92	47	99	48	116
Malkos, m ³	250	163	295	170	305	112

Išvados

1. Lietuvos miškai ir medienos pramonė sudaro reikšmingą ūkio šaką. Ji reikšminga pirmiausia tuo, kad miškai užima beveik trečdajį šalies teritorijos, kad medienos ištekliai nuolat atsinaujina, o medienos produkcija (pjautoji mediena, fanera, plokštės, popierius, kartonas, baldai ir kt.) labai plačiai naudojama pramonėje, statyboms ir buitje.

2. Įvairios istorinės aplinkybės lėmė, kad šalies medienos išteklių potencialas buvo nesaikingai naudojamas, miškai išsekinti. Todėl keletą šimtmečių buvusios medienos eksportininkė, šeštajame šio amžiaus dešimtmetyje Lietuva tapo medieną importuojančia šalimi.

3. Visuotinis miškų suvalstybinimas (1940 m.) ir kirtimų apribojimas 1950–1990 m. leido labai padidinti ne tik miškų plotus, krašto miškingumą, miškų produktyvumą, bet ir sukaupti dideles medienos atsargas. Turimos medienos atsargos jau dabar leidžia dvigubai padidinti 1990 m. buvusius kirtimus.

4. Perdirbamosios pramonės gamybinis potencialas devintojo dešimtmečio pabaigoje buvo dvigubai didesnis už vietinį žaliavų išteklių potencialą. Iš vietinių išteklių tuomet buvo gaunama 1,8–2 mln. m³ padarinių medienos ir tiek pat žaliavų bei pusfabrikačių importuojama iš Rusijos.

5. Devintojo dešimtmečio pabaigoje Lietuvoje buvo iš viso daugiau kaip 1700 valstybinių medienos pramonės įmonių, iš kurių tik apie 60 savarankiškų specializuotų. Pusę visos sunaudojamos medienos perdirbo 11 stambių įmonių. Tačiau šių įmonių pajėgumas nebuvo visas panaudojamas dėl nuolatinio žaliavų stygiaus. Pusę visų sunaudojamų žaliavų buvo per-

dirbama lentpjūvystės pramonėje, 20% panaudota plokščių, 12% pluoštinų medžiagų ir tik 4% faneros gamybai.

6. Visa miško produkcija (padarinė ir malkinė mediena), du trečdaliai baldų produkcijos, 85% pirminio medienos perdirbimo produkcijos ir 38% popieriaus ir kartono buvo realizuojama vidaus rinkoje. Medienos pramonės produkcijos mainai buvo tik priemonė šakos produkcijos asortimentui įvairinti, nes jos suminis vidinis naudojimas buvo artimas gamybos apimčiai. 1987 m. iš viso pagaminta medienos produkcijos už 795 mln. rb, sunaudota už 578 mln. rb.

7. Skaičiuojant žaliavų ekvivalentu, medienos importas 1970–1990 m. dvigubai viršijo jos eksportą. Importuojama buvo kasmet vidutiniškai po 2,4 mln. m³ žaliavų ir pusfabrikačių, eksportuojama apie 1 mln. m³.

8. Skaičiuojant žaliavų ekvivalentu, lyginamasis medienos sunaudojimas tuomet Lietuvoje buvo didesnis negu Vakarų Europos šalyse. Tačiau kai kurių medienos medžiagų, pirmiausia popieriaus ir kartono, Lietuvoje buvo sunaudojama 2,4 karto mažiau negu vidutiniškai Europoje, tačiau gerokai daugiau buvo naudojama pjautinės medienos, plaušo plokščių ir kuro malkų.

LITERATŪRA

1. Antanaitis V. Mokslas apie miškų našumą // Mokslas ir gyvenimas. 1989. – Nr. 7. – P. 9–10.
2. Antanaitis V. Miško naudojimas. – V., 1981. – 198 p.
3. Brukas A. Tiesos ir melo santykis statistikoje // Girios. – 1987. – Nr. 10 – P. 5–6; – Nr. 11. – P. 4–6.
4. Lietuvos TSR miškų ištekliai ir augimvietės. – V., 1972. – 297 p.
5. Lietuvos miškų ūkis. – V., 1992. – 207 p.
6. Miškų departamento metraštis 1918–1938 m. – K., 1940. – 127 p.
7. Morkevičius A. Medienos panaudojimo analizė // Girios. – 1989. – Nr. 5. – P. 8–9.
8. Morkevičius A. Lietuvos TSR liaudies ūkio aprūpinimas mediena ir kompleksiškas jos panaudojimas. – V., 1985. – 48 p.
9. Morkevičius A. Ekonominis medienos panaudojimas. – V., 1986. 112 p.
10. Morkevičius A. Antrinis medienos panaudojimas ir jo efektyvumas. V., 1987. – 48 p.
11. Morkevičius A. Lietuvos miškai ir medienos perdirbimo pramonė. – V., 1990. – 55 p.

12. Morkevičius A. Die Holzindustrie Litauens // Allgemeine Forst Zeitschrift. – 1992. – Nr. 12. – S. 1354–1356.

13. Моркявичюс А. Лесообрабатывающая промышленность Литовской ССР. – Вильнюс, 1977. – 252 с.

LITHUANIAN TIMBER ECONOMY

Antanas Morkevičius

S u m m a r y

The article gives description of the development of Lithuanian forestry sector, woodworking industry, domestic and foreign timber trade in 1970–1990 (till the restoration of Independence). During that period timber resources in the local forests had been increasing, wood processing industry has been under intensive modernization. In 1990 30% of the total territory were covered with forests, annual growth made 4,7 million m³. 45 thousand of employees were engaged in the harvesting works and the wood processing industry, total production of the industry exceeded 700 million roubles. In 1990 wood consumption per capita reached 1,06 m³ in Lithuania.